

رویکرد حقوق ایران و سازمان تجارت جهانی بر واردات موازی خودرو

رضا ذاکری*

الناز کتانچی**

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۱/۰۵

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۱/۰۵

چکیده:

در جامعه جهانی امروز کشورها با همفکری و تعامل خود و نیز با نظارت یک سازمان مرجع که به نام سازمان تجارت جهانی شناخته شده است، راهکارهای ویژه‌ای برای مقابله و یا کنترل واردات موازی در جهان تدوین کرده‌اند. لذا واردات موازی امروزه یکی از مسائلی است که در حقوق تجارت بین‌الملل و بالاخص در موافقت‌نامه‌های سازمان تجارت جهانی، به صورت یک اپیدمی همه گیر در آمده است و در تمام کشورها به نوعی موضوعیت دارد. در کنار واردات موازی، بازار کار آن، یعنی بازار خاکستری نیز تعریف می‌شود که کالاهای موازی این نوع تجارت در این بازارها به فروش می‌رسند. دلیل اصلی این گونه بازارها اختلاف قیمت کالا مابین کشور اولیه و ثانویه است که نبود نماینده رسمی از جانب مالک سبب ایجاد این مسائل می‌شود. رویکرد سازمان تجارت جهانی و تدبیر به کارگیری اصل زوال ملی برای انحصار بازار خودرو در ایران و منع ورود و صدور در خصوص واردات موازی خودرو در حقوق ایران از جمله موضوعاتی است که در این مقاله سعی شده با رویکرد توصیفی-تحلیلی مورد بررسی قرار گیرند.

کلیدواژگان:

مالکیت فکری، واردات موازی، حقوق ایران، سازمان تجارت جهانی.

* دانشکده حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرند

** دانشجوی دکتری تخصصی حقوق بین‌المللی عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مراغه، ایران، مدرس دانشگاه (نویسنده مسئول)

e.Katanchi20@gmail.com

مقدمه

پیشرفت صنعت در قرن ۲۱ و تغییرات شگرف، باعث شده تا وقتی صحبت از تجارت کالا و صنایع به میان می‌آید، عده‌ای در پی پاسخ بر این پرسش باشند که چگونه از تجارت کالا و نقل و انتقال آن از منطقه‌ای به منطقه‌ای دیگر، سود کلان و راحت به دست آورند. صد البته که این امر به همین راحتی نخواهد بود. کالاها و اجناس ساخته شده در آغاز به وسیله صنعتگر و یا شرکتی ساخته شده‌اند که همواره در هر نقطه‌ای از جهان متعلق به سازنده خود خواهد بود و تمامی سود و زیان‌های به دست آمده را مدیون صاحب نام خود خواهد بود. مالکیت فکری یا صنعتی مؤید همین مسئله است.

امروزه واردات موازی به یکی از مسائل گاه‌آ تنش بار جامعه جهانی عصر جدید تبدیل شده که بایستی برای آن چاره‌ای اندیشید تا کالاها و اجناس که در بین مردم دست به دست می‌شوند، در هر مرحله‌ای مالک و صاحب اثر خود را بشناسند و صاحبان صنایع نیز متوجه آثار و مسائل مربوط به اشیا باشند. واردات موازی را نه می‌توان قاچاق کالا نامید و نه واردات معمولی. واردات موازی عمیقاً به دلیل اختلافات قیمتی اتفاق می‌افتد که عده‌ای در این بین به دور از چشم مالک اثر، آن را در کشور دیگری با قیمتی بیشتر از آن چه که در کشور اولیه به فروش می‌رسید، به دست مصرف کننده می‌رسانند.

در جامعه جهانی امروز کشورها با همفکری و تعامل خود و نیز با نظارت یک سازمان مرجع که به نام سازمان تجارت جهانی شناخته شده است، راهکارهای ویژه‌ای برای مقابله و یا کنترل واردات موازی در جهان تدوین کرده‌اند. موضوع این پژوهش نیز در همین راستا تمرکز کرده است. مفاهیمی از حقوق مالکیت فکری و صنعتی و کارکرد آن در برخی از کشورها از جمله ایران، شرح مختصری از واردات موازی و بازارهای خاکستری و چگونگی ایجاد واردات موازی، مزایا و معایبی که این بازار بر روند حقوقی و اقتصادی کشورها دارد و در کنار آن، استراتژی‌های منفعل و فعال کشورها در راستای مقابله با معایب بازارهای موازی و در آخر نیز رویکرد سازمان تجارت جهانی و ضمانت اجراهای تدوین شده این سازمان برای واردات موازی صنعتی و همچنین رویکرد ایران در رابطه با واردات موازی که در این مقاله بیشتر بر روی واردات موازی

خودرو متمرکز شده است، از جمله مباحثی هستند که سعی شده است تا در این پژوهش به آن پرداخته شود.

۱. مفهوم حقوق مالکیت فکری

حقوق مالکیت فکری در معنای وسیع کلمه عبارت است از حقوق ناشی از آفرینش‌ها و خلاقیت‌های فکری در زمینه‌های علمی، صنعتی، ادبی و هنری. حقوق مالکیت فکری معمولاً به دو حوزه تقسیم می‌شود: ۱- حقوق مالکیت صنعتی، ۲- کپی رایت و حقوق جانبی آن.^۱ به طوری که منشأ ذهنی تمامی مسائل و کالاها را شامل می‌شود و افراد نسبت به تمامی آن‌ها در تمامی حوزه‌ها از قبیل علم، هنر، صنعت یا تجارت تعلق داشته باشد. چنان که از تعریف ذکر شده استنباط می‌شود؛ مالکیت فکری علاوه بر مخلوقات فکری، دستاوردهای تجاری و صنعتی را نیز شامل می‌شود. بنابراین شمولیت و حمایت نظام مالکیت فکری از اموال فکری (صنعتی و تجاری و ادبی) در اغلب موارد به این شکل است که به دارنده آن‌ها اجازه می‌دهد از منافع مادی مترتب بر حق خود به طور انحصاری بهره مند گردند.^۲

چنانچه در تعریف حقوق مالکیت فکری اشاره شد، حقوق مالکیت صنعتی یکی از اقسام حقوق مالکیت فکری است که می‌توان گفت: اصطلاح و حق جدیدی است که در نتیجه توسعه و تجارت در قرن ۱۹ پیدا شده و شامل حقوق مختلفی است که در نتیجه سعی، ابتکار و کوشش تجار و صاحبان صنایع و مخترعین حاصل می‌شود. نتیجه فعالیت صنعتی به ارباب حرف یا صاحبان صنایع تعلق می‌گیرد. مانند حق انحصاری اختراع، حق بر اشکال و ترسیمات صنعتی. لذا مالکیت صنعتی نوع جدیدی از مالکیت است که نه حق عینی است و نه حق دینی، بلکه حق معنوی است که دارای آثار مادی می‌باشد^۳ و همچنین در مالکیت صنعتی شرط اصالت و منحصر به فرد بودن یک طرح صنعتی نیز مطرح می‌گردد.^۴

۱. بزرگی، وحید، ۱۳۸۲، «حقوق مالکیت فکری در سازمان تجارت جهانی»، فصلنامه بررسی‌های بازرگانی، ش ۱، ص ۳۳.
۲. محمودی، اصغر، ۱۳۹۱، «ماهیت حقوق مالکیت فکری و جایگاه آن‌ها در حقوق اموال»، فصلنامه دانش حقوق مدنی، دوره ۱، ش ۲، ص ۹۴.
۳. قائمی، محمد حسن، ۱۳۸۶، «حقوق مالکیت صنعتی»، ماهنامه دادرسی، ش ۶۱، ص ۲.
۴. شبیری زنجانی، سید حسن؛ دهقانی، سید احمد، ۱۳۹۴، «مطالعه تطبیقی شرط منحصر به فرد بودن در طرح‌های صنعتی و مقایسه آن با شرط اصالت»، فصلنامه پژوهش‌های حقوق تطبیقی، دوره ۱۹، ش ۲، ص ۷۶.

در تعریف جامع‌تر از مالکیت صنعتی به‌طور کلی می‌توان گفت: مالکیت صنعتی مجموع حقوق، سلطه و اقتداری است که بر موضوعات مختلف صنعتی نظیر اختراعات و هرگونه پدیده خلق شده‌ای که خصوصیات صنعتی یا تجاری (مانند خودرو) داشته باشد، بار می‌شود و به مالک آن حق می‌دهد به‌طور انحصاری ولی موقتی از آن بهره‌برداری کند. مثلاً علامت صنعتی یا اختراع در صورتی که فقط مورد استفاده انحصاری صاحب آن قرارگیرد ارزش نخواهد داشت؛ ولی اگر اختراع مورد استفاده عموم باشد یا توزیع محصولات و انتشار مورد استفاده جامعه قرارگیرد استفاده صاحب آن زیادتر خواهد بود، زیرا با افزایش فروش محصولی که حق مالکیت صنعتی بر روی آن اعمال می‌شود، سود صاحب آن افزایش پیدا می‌کند.^۱ بنابراین حق مالکیت صنعتی عبارت از حق بهره‌برداری انحصاری است که صاحب آن از اثر صنعتی خود دارد.^۲

مداقه در تعاریف بالا، بالاخص تعریفی که سازمان ثبت اسناد و املاک کشور در زمینه حقوق مالکیت صنعتی ارائه نموده است، نشان می‌دهد که در نظام حقوق ملی و بین‌المللی ایران توجه به این امر مهم سال‌های متمادی وجود داشته است و در این حوزه قوانین مصوب در نظام ملی و پذیرفتن کنوانسیون‌های بین‌المللی و پیوستن به آن‌ها به چشم می‌خورد.^۳ اما در ۱۰ سال

۱. محمدی منفرد، امیر؛ افتخار جهرمی، گودرز، ۱۳۹۷، «حمایت حقوقی از نقض مالکیت صنعتی در تقابل با بازارهای خاکستری»، فصلنامه تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری، ش ۳۵، ص ۱۳.
۲. سازمان ثبت اسناد و املاک کشور، ۱۳۷۵، همایش بررسی حقوق مالکیت صنعتی در جمهوری اسلامی ایران و جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت معنوی در تجارت بین‌الملل، تهران، ص ۱۲۸.
۳. حقوق مالکیت صنعتی در نظام بین‌المللی ایران در سال‌های متمادی:
 ۱. سال ۱۳۰۴ اولین قانون حمایت از حقوق مالکیت فقط در زمینه حمایت از علائم تجاری
 ۲. سال ۱۳۱۰ قانون ثبت علائم و اختراعات و آیین نامه اجرایی آن
 ۳. سال ۱۳۳۷ آیین نامه اصلاحی اجرای قانون ثبت علائم و اختراعات مصوب ۱۳۱۰
 ۴. سال ۱۳۳۸ قانون اجازه الحاق دولت ایران به اتحادیه عمومی بین‌المللی معروف به پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی و تجاری و کشاورزی تصویب و در همان سال به کنوانسیون مذکور با آخرین اصلاحات
 ۵. آذرماه ۱۳۷۷ الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به اصلاحات کنوانسیون پاریس
 ۶. مهرماه ۱۳۸۰ الحاق به کنوانسیون موسس سازمان جهانی مالکیت معنوی (WIPO)
 ۷. سال ۱۳۸۲ الحاق به موافقتنامه پروتکل مادرید در رابطه با ثبت بین‌المللی علائم تجاری (سیستم مادرید ثبت بین‌المللی علائم تجاری)
 ۸. سال ۱۳۸۲ الحاق به موافقتنامه مادرید راجع به مشخصات غیر واقع مبدأ و منبع کالا
 ۹. سال ۱۳۸۳ الحاق به موافقتنامه لیسیون در مورد حمایت از اسامی مبدأ و ثبت بین‌المللی آن‌ها ←

اخیر حوادث به وقوع پیوسته در زمینه واردات موازی خودرو که محور اصلی این نوشتار و به نوعی مربوط به حقوق مالکیت صنعتی و مسائل مربوط به آن است، نشانگر این امر است که حمایت از حقوق مالکیت صنعتی به ویژه در بخش خودرو آن گونه که باید به صورت قانونمند، حقوقی و منطبق با مقررات بین‌المللی رعایت نگردیده و شکل‌گیری واردات موازی و یا بازار خاکستری خودرو با ابعاد منفی و مثبت را موجد شده است که بررسی در این خصوص را می‌طلبد. بنابراین در مطالب آتی به تبیین مواردی از حقوق مالکیت فکری، تعاریفی از واردات موازی، معایب و مزایای آن به ویژه در بخش خودرو و رویکردهای نظام مالی و بین‌المللی در این خصوص پرداخت خواهد شد.

۲. حقوق مالکیت فکری در برخی از کشورها

برخی کشورها از جمله ایالات متحده که از سطح توسعه صنعتی بالایی برخوردارند و اکثر تولیدکنندگان و دارندگان مالکیت فکری از اتباع آن کشور هستند تلاش دارند برای حمایت از آن، اصل زوال را تا قلمرو ملی محدود کنند و بر اساس آن به تولید کنندگان خود این حق را بدهند که از واردات موازی کالاها جلوگیری کنند. مانند حق اختراع علامت تجاری و نسخه برداری به خصوص در صنعت داروسازی. اتحادیه اروپا نیز همین رویه را در پیش گرفته است. باتوجه به این که هدف اتحادیه اروپا تشکیل بازار مشترک و تقویت بنیه اقتصادی صنعتی کشورهای عضو اتحادیه است، دامنه اصل زوال تا سطح منطقه‌ای یعنی بازار مشترک اتحادیه توسعه داده است. دلیل توسعه دامنه اصل زوال تا سطح منطقه‌ای دو مورد است:

۵. با عدم توسل به زوال ملی، جریان آزاد کالا و خدمات را در بازار مشترک یا بازار ملی کشورهای عضو تأمین می‌کند. در عین حال با اعمال اصل زوال در سطح منطقه‌ای،

→ ۱۰. قانون حمایت از نشانه‌های جغرافیایی (مصوب ۱۳۸۳) و آیین‌نامه اجرایی آن

۱۱. سال ۱۳۸۷ قانون ثبت اختراعات و طرح‌های صنعتی و علائم تجاری و آیین‌نامه اجرایی آن تصویب و اجرایی آن تصویب و اجرایی گردید.

۱۲. تیرماه سال ۱۳۹۲ الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به معاهده همکاری بین‌المللی ثبت اختراعات (PCT).

یعنی ابقاء منع واردات موازی به بازار اتحادیه از تولیدکنندگان و مالکین کشورهای عضو اتحادیه حمایت می‌کند.

۶. هدف نهایی هم بالا بردن سطح صنعتی و اقتصادی اتحادیه اروپا است. در خصوص کشورهای در حال توسعه هم می‌توان هند، مکزیک، هنگ کنگ، مالزی و کره جنوبی را نام برد که با اعمال اصل زوال در سطح بین‌المللی، از واردات موازی حمایت کرده‌اند. به این ترتیب اتحادیه اروپا هم اصل جریان آزاد کالا و خدمات را تأمین می‌کند و هم به بنگاه‌های کشور عضو این اتحادیه این حق را می‌دهد که از واردات موازی کالاهای خارج از اتحادیه ممانعت به عمل آورد. کشورهای در حال توسعه به اقتضای نیازمندی‌های صنعتی و اقتصادیشان تلاش دارند که با گسترش دامنه این زوال به سطح بین‌المللی از قدرت تولیدکنندگان و مالکین کشورهای توسعه یافته بکاهدند و بر این مبنا ورود و صدور آزاد جریان کالاها را بداخل و خارج از بازارهای ملی خود تأمین نمایند.^۱

اتخاذ این شیوه با مخالفت شرکت‌های فراملی تولیدی به خصوص شرکت‌های داروسازی و کشورهای متبوعه مواجه گردید که در نهایت موضوع در میزگرد دور اروگوئه^۲ مطرح شد. به دلیل نیازها و ویژگی‌های اقتصادی و صنعتی کشورها، شرکت‌ها نتوانستند به مدل واحد و منسجمی برسند، بنابراین حاصل کار این شد که هر کدام از کشورها بر حسب نیاز و شرایط توسعه‌ای خویش یکی از ۳ اصل را اتخاذ کنند. محصول این توافق ماده ۶ مقررات تریپس^۳ است که کشورها را ملزم به انتخاب یا اجرای اصل خاصی نمی‌کند. در نظام حقوقی ایالات متحده نیز از اصل زوال ملی پیروی می‌شود که بیشتر موسوم به فروش اول^۴ است. حق منع واردات موازی را به تولیدکننده یا دارنده مالکیت فکری آمریکایی می‌دهد، با فروش محصول حق مالک نسبت به

1. M. Forsyth & W. A. Rothnie, "Parallel Imports", in S. D. Anderman (ed.), *The Interface between Intellectual Property Rights and Competition Policy*, Cambridge University Press, 2007, pp. 448-453.

۲. دور اروگوئه، هشتمین و آخرین دور از ادوار مذاکراتی موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت گات GATT است. این دور که در خلال سال‌های ۱۹۸۶ تا ۱۹۹۴ برگزار گردید طولانی‌ترین دور مذاکرات تجاری در جهان محسوب می‌شد. نتیجه اصلی این دور از مذاکرات تجاری پایان عمر موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) و تأسیس سازمان تجارت جهانی WTO به‌عنوان جانشین آن بود (The Uruguay Round 1986-1994).

3. *Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights 1994*

4. *First Sale Of Doctirin*

آن منتفی می‌شود. لذا نظارت و کنترل خود را از دست خواهد داد. این اصل در امریکا فقط در سطح ملی بوده و در سطح بین‌المللی استثنائاتی دارد. مثلاً اگر مالک علائم تجاری داخلی (منظور علامت ثبت شده امریکا باشد) و خارجی، یکی باشد (یعنی آمریکایی باشد) و یا وارد کننده از شرکت‌های فرعی شرکت مادر باشد در این صورت حق ورود منتفی می‌گردد.

بدیهی است ایران با عنایت به سطح توسعه صنعتی و اقتصادی و مزیت نسبی که در برخی از صنایع کاربر دارد می‌تواند با وضع قوانین و مقررات مقتضی ضمن بهره برداری از نیروی کار ارزان سرمایه و تکنولوژی مورد نیاز برای توسعه را جذب نماید. یکی از این برنامه‌ها وضع قانونی است بر اساس آن بتوان موانعی که فراروی جریان آزاد کالا و خدمات قرار می‌گیرند، کاهش داد. از این مصادیق، تأمین آزادی واردات موازی است که اتخاذ اصل زوال بین‌المللی می‌تواند بدان جامعه عمل بپوشاند. قانونگذار ایران در قانون جدید خود با وضع دو ماده ۱۵ و ۴۰ قانون جدید ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری، نه تنها به چنین وظیفه‌ای مهم تن نداده، بلکه با اتخاذ اصل زوال ملی راه را برای انحصار بازار ایران و منع ورود و صدور کالاها باز نموده است.^۱ علاوه بر آن، در ایران نیز ابعاد حقوقی اقتصادی این مسئله به درستی شناخته نشده است. بهترین مصداق در این مورد نیز قانون جدید ثبت اختراعات علائم تجاری و طرح‌های صنعتی ۱۳۸۶ ایران است که با اتخاذ اصل زوال ملی راه را برای منع واردات موازی و انحصاری کردن بازار محصولاتی چون خودرو توسط شرکت‌های فراملی باز نموده است. در این قانون در مقایسه با قانون قدیم ثبت علائم و اختراعات (۱۳۱۰) تغییرات بسیاری به عمل آمده که از جمله آن‌ها می‌توان به پیش‌بینی مجازات برای استفاده غیرمجاز از مالکیت صنعتی و حمایت از حقوق مربوطه به طرح‌های صنعتی را اشاره کرد. با توجه به قانون جدید ایران و تطبیق آن با مقررات موافقتنامه تریپس، می‌توان مواردی را که در ارتباط با منافع عمومی به‌خصوص رشد صنایع ملی هست عنوان کرد.^۲

۱. عامری، فیصل، ۱۳۹۰، «واردات موازی و مقررات سازمان جهانی تجارت»، فصلنامه پژوهش حقوق، شماره ۳۷، سال ۱۴، تابستان ۱۳۹۱، صص ۹۹-۹۸.

۲. محمدی منفرد، امیر؛ افتخار چهرمی، گودرز، ۱۳۹۷، «حمایت حقوقی از نقض مالکیت صنعتی در تقابل با بازارهای خاکستری»، فصلنامه تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری، ش ۳۵، ص ۱۸.

۳. مفهوم واردات موازی

واردات موازی^۱ که در کنار آن اصطلاح بازار خاکستری یا گری مارکت^۲ نیز همراه است، یک نوع رفتار آربیتراژ (کسب سود از اختلاف قیمت یک کالا در دو بازار را گویند)^۳ سود ده جهانی به شمار می رود که نه تنها در کشورهای توسعه یافته، بلکه در مابقی کشورها هم به کرار در حال وقوع است. شخصی که این عمل را انجام می دهد تاجر موازی^۴ و عمل او را تجارت موازی^۵ گویند. واردات موازی سه حالت دارد؛ حالت اول وقتی رخ می دهد که شخص ثالث آن را از عمده فروش یا توزیع کننده محلی می خرد و سپس خود در بازار خارجی هم زمان با شبکه توزیع و فروش مجاز تولید کننده عرضه می کند. این وضعیت زمانی صورت می گیرد که قیمت کالای مورد بحث در بازار محلی یا کشور صادرکننده کمتر از قیمت محصول مزبور در کشور مقصد یا وارد کننده باشد. در این حالت تاجر موازی در رقابت با تولید کننده یا توزیع کنندگان وی در بازار خارجی یا کشور مقصد قرار می گیرد. وجود این نوع رقابت وضعیت انحصاری تولیدکننده یا توزیع کننده مجاز را ضعیف و در نتیجه موجب کاهش قیمت محصول در بازار واردکننده می شود. حالت دوم بر عکس حالت اول است، قیمت محصول در بازار وارداتی ارزان تر از قیمت آن در بازار در کشور مبدأ یعنی بازار محلی کشور صادرکننده است. در این فرض، تاجر موازی کالا را به قیمت ارزان تر از قیمت بازار کشور خارجی می خرد و آن را با قیمتی ارزانتر از قیمتی که مالک یا تولیدکننده اصلی آن را در بازار محلی عرضه کرده است می فروشد. حالت آخر هم مربوط به واردات موازی غیر مستقیم است. بازار صادرکننده بازار کشور مبدأ نباشد، بلکه بازار خارجی کشور دیگری باشد که تاجر موازی کالا را از این بازار از توزیع کننده مجاز مالک یا تولیدکننده می خرد و سپس آن را در بازار کشور ثالثی هم زمان و در رقابت با صادرات توزیع کننده اصلی عرضه می کند. این وضعیت زمانی صورت می گیرد که قیمت کالا در بازار کشور ثانوی ارزانتر از قیمت آن در بازار کشور ثالث باشد.^۶ از حیث قانونی مانعی برای عرضه یا واردات موازی کالا در بازار

1. Parallel Imports

2. Gray Market

3. Arbitrage Behavior

4. Arbitrageurs

5. Parallel Trade

6. The Economic Consequences of the Choice of a Regime of Exhaustion in the Area of Trademarks. Final Report of DGXV of the European Commission, London, Prepared by NERA S. J. Bernwin & Co. and IFF Research, 8 Feb., 1999.

کشور وارد کننده وجود ندارد. زیرا بر اساس اصل زوال یا فروش^۱ اول به محض این که محصول در بازار عرضه شد مالکیت دارنده حق مالکیت فکری نسبت به محصول معامله شده زایل می‌گردد. معذالک کشورها بر اساس اوضاع و احوال اقتصادی و اهداف دنبال کننده در این زمینه نسبت به حدود و ثغور این زوال اتفاق نظر ندارند.^۲

۴. چگونگی شکل‌گیری واردات موازی

واردات موازی زمانی صورت می‌گیرد که محصولات تحت حمایت مالکیت فکری برای بار اول در بازار عرضه شوند و به دنبال آن یعنی بعد از معامله اول مجدداً و بدون رضایت دارنده مالکیت فکری در بازار دوم عرضه می‌شوند. بازار کار واردات موازی، گری مارکت‌ها یا همان بازارهای موازی می‌باشد که تفاوت قیمت محصولات خاکستری بازار موازی در بین کشورها از جمله دلایل اصلی پدید آمدن این موضوعات است؛ خریداران و ریسک پذیران مستقل وارد بازار می‌شوند، محصولات را از بازار کشور اولیه یا مبدا خریداری و با انتقال آن به کشورهای دیگر، در بازارهای ثانویه با قیمتی ارزاتر از قیمت اولیه به فروش می‌رسانند و سودهای کلان را صاحب شوند. این واردات کالا در کانال‌های توزیعی خارج از کانال‌ها شبکه‌ها و مجاری قانونی شرکت‌ها اتفاق می‌افتند. هرچند دولت‌ها با دید غیر مجاز بودن مسئله به آن نگاه می‌کنند، اما بازارهای این چنینی و واردات موازی باعث کاهش فروش اعضای کانال‌های قانونی و مختل شدن استراتژی قیمت‌گذاری و توزیع شرکت‌های جهانی می‌شود.

به عنوان مثال، در سال ۲۰۰۳ حجم بازارهای خاکستری برای تکنولوژی اطلاعات حدود چهار میلیارد دلار بوده است، یا مطالعات مایرز و گریفیت^۳ در سال ۱۹۹۹ نشان می‌دهد که فعالیت بازارهای خاکستری در کشورهای عضو نفتا^۴ بسیار رایج بوده است. در بعضی از کشورها هم مانند آلمان و ژاپن ۲۷ درصد از معاملات، در بازارهای خاکستری انجام شده است.

1. First Sale

۲. عامری، فیصل، ۱۳۹۰، «واردات موازی و مقررات سازمان جهانی تجارت»، فصلنامه پژوهش حقوق، شماره ۳۷، سال ۱۴، تابستان ۱۳۹۱، صص ۷۱ - ۷۰.

3. Myers, M.B., Griffith, D.A., "Strategies for Combating Grey Market Activity", Business, 2005.

۴. موافقتنامه تجارت آزاد آمریکای شمالی (نفتا)

North American Free Trade Agreement (NAFTA)→

واردات موازی بر روی بسیاری از صنایع از جمله کالاهای لوکس سنتی، محصولات مصرفی مارک دار (دوربین، ساعت و ...)، تا محصولات صنعتی از جمله خودرو اثر می‌گذارد. برای نمونه کشور بلژیک دارای صنعت خودروی مشهوری نیست ولی یکی از صادرکنندگان عمده خودرو در اروپا با ۲۵۰۰۰ دستگاه خودرو بوده است، دلیل آن هم ارزان بودن اختلاف مالیاتی از سایر کشورها است.^۱ همان طور که اشاره شد بازارخاکستری (واردات موازی) زمانی شکل می‌گیرد که یک شرکت محصولی را علاوه بر کشور شرکت مادر در چند کشور دیگر نیز تولید کند، در این حالت محصولات تولیدی توسط شعبه‌های فرعی شرکت در خارج از کشور ممکن است در بازارهای خاکستری فروخته شوند و این توزیع‌کنندگان، محصول را به بازار کشور تولیدکننده اصلی محصول وارد کنند. با این که محصولات بازار خاکستری دارای نشان تجاری مشابه محصولات داخلی همان شرکت هستند اما اغلب کیفیت اجزای تشکیل‌دهنده آن‌ها ممکن است متفاوت باشند. بازار خاکستری در سطح بین‌المللی هم زمانی اجرا می‌شود که تفاوت‌های زیادی در قیمت‌های رایج محصولی یکسان بین دو بازار وجود داشته باشد و هرچه تفاوت‌های قیمتی بیشتر باشد، دلالتان بازارخاکستری انتظار بازده بیشتری خواهند داشت و این امر آن‌ها را بر این می‌دارد که به ناهماهنگی‌های عرضه و تقاضا بین دو بازار پاسخ دهند. همچنین، وقتی واردات

→ نفتا که در خلال سال‌های ۱۹۸۲ تا ۱۹۹۴ ایجاد شد، ابتدا بین ایالات متحده و کانادا در ژانویه ۱۹۸۸ امضا شد و از ژانویه ۱۹۸۹ به اجرا درآمد. در فوریه ۱۹۹۱ سه کشور آمریکا، کانادا و مکزیک به درخواست سالیانس (Carlos Salinas de Gortari) رئیس‌جمهور وقت مکزیک، مذاکره‌ای را در مورد یک پیمان تجارت آزاد آغاز کردند. انتظار این بود این پیمان بین سه کشور به سود همه باشد (گرچه احتمالاً با میزان سود خیلی متفاوتی) و نهایتاً هر یک از شرکای تجاری به صورت مساوی امکان دستیابی به بازارهای دیگر داشته باشند. مذاکرات رسمی در ژوئن ۱۹۹۱ آغاز شد و در ۱۲ آگوست ۱۹۹۲ اعلام شد که به موافقت‌نامه دست یافته‌اند و در ۱۷ دسامبر همان سال، این پیمان میان سه کشور آمریکا، کانادا و مکزیک به امضا رسید که از آغاز سال ۱۹۹۴ به اجرا درآمد. مقرر این سازمان در شهر اوتاوا در کاناداست. پیمان نفتا را می‌توان از نظر وسعت بازار، بزرگترین موافقت‌نامه منطقه‌ای در جهان دانست که تا کنون تحقق یافته است. این موافقت‌نامه یک منطقه آزاد تجاری بین کانادا، مکزیک و آمریکا ایجاد کرد و موافقت‌نامه‌هایی درباره مسائل مربوط به نیروی کار و محیط زیست نیز حاصل آن بود؛ که در ژانویه ۱۹۹۴ تصویب شد. نفتا به‌عنوان یک مؤسسه مستقل فعالیت نمی‌کند، بلکه بخشی از قانون ملی هر یک از کشورهای طرف موافقت‌نامه است. با وجود اینکه نفتا چند سازمان را برای اجرای بخش‌های خاصی از توافق‌نامه تأسیس کرد، اما سازمانی را به سبک اتحادیه اروپا ایجاد نکرد و هیچ‌گونه دولت منطقه‌ای را بنیان نهد. نفتا یک موافقت‌نامه تجاری است که به منظور تسهیل تجارت در کشورهایی که طرف این موافقت‌نامه هستند، ایجاد شده است. (پژوهشکده باقرالعلوم <http://pajoohi.ir>) مراجعه در تاریخ ۱۳۹۷/۱۲/۲۰

۱. سلیمانی، غلامرضا، ۱۳۸۹، «بازارخاکستری (بازار موازی)»، فصلنامه بررسی‌های بازرگانی، شماره ۴۴، آذر و دی ۱۳۸۹، صص ۵۸ - ۵۷.

موازی زمانی اتفاق می‌افتد، محصولات از هر سطح ممکن زنجیره تأمین، نشت می‌کنند و یک جریان توزیع طراحی نشده را شکل می‌دهند. شاید درآمد فروش‌ها و سودهای مجدداً اختصاص داده شده از طریق زنجیره‌های تأمین در کشورهای مختلف، سبب ایجاد تنش بین تولیدکننده و توزیع‌کنندگان مختلف شوند که این امر باعث تأثیر بر سود آوری کل تولیدکننده می‌شود. به نظر می‌رسد بهره‌برداری نمودن از اختلاف‌های قیمتی دلیل اصلی ایجاد واردات موازی می‌باشد. به عبارتی دیگر اگر هزینه‌های حمل و نقل، حقوق و تعرفه‌ها بین کشورها مشابه صنعت نرم افزار نسبتاً کم یا قابل اغماض باشد، ضرورتاً اختلاف‌های قیمتی رفتار آربیتراژی می‌طلبد. به دلیل اختلاف قیمتی مطلوب یک واردکننده موازی می‌تواند وارد بازار شود و با محصولات مجاز رقابت کند. در مقابل اگر واردات موازی مجاز نباشد، خریداران انتخاب‌های دیگری به جز خریدن محصولات با قیمت بالاتر از هزینه نهایی در بازارهای غیر بخش‌بندی شده ندارند. گرچه بازارهای خاکستری در کوتاه مدت منجر به افزایش فروش برای تولیدکننده می‌شوند اما عموماً در بلند مدت مشکلاتی را در کانال‌های توزیع ایجاد می‌کنند.^۱

۵. معایب و مزایای واردات موازی

بازارهای خاکستری در کوتاه مدت منجر به افزایش فروش برای تولیدکننده می‌شوند اما عموماً در بلند مدت مشکلاتی را در کانال‌های توزیع ایجاد می‌کنند؛ از جمله معایب و مزایایی که می‌توان در مورد بازارهای خاکستری در نظر گرفت بدین شرح هستند: کاهش تدریجی ارزش نام و نشان تجاری، تیره شدن روابط تولیدکننده واسطه مشتری، اختلال در استراتژی‌های بازارهای کسب و سود، تضعیف استراتژی قیمت‌گذاری سنتی، مشکل در ایجاد و نگهداری تصویر جهانی. در کنار مخالفان بازارهای خاکستری، نظریه پردازان موافق این بازارها هم هستند که دلایل خود را دارند. آن‌ها معتقدند که این بازارها می‌تواند مزیت‌های زیر هم دارا باشند:

- ۱- اختلافات قیمتی ۲- کار آمد بودن واردات موازی نسبت به فروشندگان مجاز (به دلیل کار آمدی بیشتر واردکنندگان موازی نسبت به فروشندگان مجاز رقابت ایجاد شده ناشی از این امر باعث کاهش قیمت‌ها می‌شود که نهایتاً منجر به سود رساندن به مصرف‌کننده می‌شود). ۳-

۱. محمدی منفرد، امیر؛ افتخار چهرمی، گودرز، ۱۳۹۷، «حمایت حقوقی از نقض مالکیت صنعتی در تقابل با بازارهای خاکستری»، فصلنامه تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری، ش ۳۵، ص ۱۴.

معروف بودن کالا در چندین بازار ۴- پایین بودن تعرفه و هزینه حمل و نقل ۵- شبکه جهانی اینترنت (تسهیل مبادلات واردات موازی و قابلیت وب در ارائه قیمت‌های مقایسه‌ای و معاف بودن بازاریابان از مالیات) ۶- نوسانات نرخ ارز ۷- مناطق آزاد تجاری ۸- مازاد عرضه.^۱

۶. واردات موازی خودرو

در حال حاضر واردات موازی خودرو در بسیاری از کشورهای دنیا امری قانونی بوده که توسط شرکت‌های غیر نمایندگی انجام می‌شوند و به اصطلاح گفته شده به بازار خاکستری ختم می‌شوند. در این زمینه قیمت، نقش تعیین‌کننده‌ای برای مشتری دارد. به همین دلیل واردات موازی یا بازار خاکستری در همه کشورهای دنیا وسعت گرفته است. از آن جایی هم که خودرو از جمله کالاهایی است که عده‌ای را مجذوب خود می‌کند، لذا بازار موازی آن در کشورهای دنیا بسیار فعال است. برای نمونه در تایلند کمپانی مشهور خودروسازی مرسدس بنز^۲ برای خودروهایی که به صورت متفرقه وارد شده‌اند، گارانتی در نظر نمی‌گیرد. بدین معنا که دولت دخالتی در این زمینه ندارد و کنترل این موضوع را به عهده واردکنندگان سپرده است. در ژاپن هم ورود خودروهای متفرقه باعث شده تا خودروسازان ژاپنی برخی از مدل‌های خودرو از جمله سوبارو^۳ و اینفینیتی^۴ را در بازار این کشور نفروشند. به ترتیب واردکنندگان متفرقه خودروهایی را که در ژاپن تولید می‌شوند اما به بازار این کشور عرضه نمی‌شوند را وارد می‌کنند. در چین و سوئد و آلمان هم چنین مواردی کم و بیش مشابه وجود دارند.^۵

۷. رویکرد سازمان تجارت جهانی و حقوق ایران به واردات موازی خودرو

همانطور که بیان شد واردات موازی امروزه به عنوان یک پدیده نوظهور در تمام کشورها موضوعیت دارد و به طبع اثراتی بر روند حقوقی و اقتصادی واردات کالاها، بالاخص واردات خودرو دارد. لذا برای کنترل این مسئله و جهت‌دهی برای کارکرد آن در راستای منافع دولت‌ها،

۱. محمدی منفرد، امیر؛ افتخار جهرمی، گودرز، ۱۳۹۷، «حمایت حقوقی از نقض مالکیت صنعتی در تقابل با بازارهای خاکستری»، فصلنامه تحقیقات حقوق خصوصی و کیفی، ش ۳۵، ص ۱۵.

2. Mercedes Benz

3. Subaru

4. Infinity

5. <http://www.khodrotak.com/>, visited at: 24 January 2019

سازمان تجارت جهانی برای کشورهای عضو و متعهد راه کارها و برنامه‌های معینی پیش‌بینی کرده است. ایران نیز در رابطه با این مسئله برنامه‌ها و جهت‌گیری‌هایی داشته است که در ادامه به این موضوعات می‌پردازیم.

۷.۱. سازمان تجارت جهانی^۱ و ضمانت اجرای در نظر گرفته شده برای واردات موازی خودرو

سازمان تجارت جهانی تنها سازمان بین‌المللی جهانی است که با قوانین تجاری بین کشورها برخورد می‌کند. در قلب خود، توافقنامه‌هایی که مذاکره و امضا شده توسط بخش عمده‌ای از کشورهای تجاری جهان و مصوب پارلمان آن‌ها است. هدف این است که اطمینان حاصل شود که تجارت به صورت هموار، قابل پیش‌بینی و آزادانه امکان پذیر است. از جمله هدف‌های اساسی سازمان تجارت جهانی ارتقاء سطح زندگی تأمین اشتغال کامل افزایش درآمد واقعی و توسعه تولید و تجارت کالا و خدمات در کشورهای عضو می‌باشد. از شیوه‌های عمده رسیدن به این هدف‌ها استفاده بهینه از منابع جهانی است که بر اساس موافقتنامه مؤسس سازمان باید ضمن رعایت ملزومات زیست محیطی مطابق با هدف‌های مقرر برای توسعه پایدار و مناسب با سطح توسعه کشورها صورت بگیرد. رویکرد یا مکانیسم خاصی در این خصوص پیش‌بینی نشده است. این سکوت به این دلیل بوده که پس از موافقتنامه گات ۱۹۴۷^۲ که قانون اساسی سازمان را تشکیل می‌دهد چنین رویکردی را پیش‌بینی کرده است.

بند آخر مقدمه این توافق نامه راه رسیدن به هدف‌های فوق را در کاهش اساسی تعرفه‌ها و دیگر موانع تجارت و حذف رفتارهای تبعیض آمیز در تجارت بین‌الملل می‌داند. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که قوانین و مقرراتی که واردات موازی را محدود می‌کند از مصادیق موانع غیرتعرفه‌ای تجارت شمرده می‌شوند و با شرایط عمومی ساختار و روح سازمان جهانی تجارت و موافقتنامه گات ۱۹۹۴ نمی‌توانند سازگار باشند. این را نیز می‌توان از بند ۱ ماده ۱۱ موافقتنامه گات ۱۹۹۴^۳ استنتاج نمود. البته این ممنوعیت مطلق نیست و در شرایط استثنایی به کشورهای

1. World Trade Organization

2. GATT 1994 (General Agreement on Tariffs and Trade 1994)

۳. طبق این بند: «کشورهای متعهد نباید هیچ ممنوعیتی یا محدودیتی را به‌جز عوارض مالیات یا مخارج دیگر اعم از این که به صورت سهمیه مجوزهای واردات یا صادرات و یا تدابیر دیگری باشند نسبت به محصولاتی که از قلمرو سایر کشور های متعهد وارد می‌شوند وضع و ابقا کنند».

عضو اختیار داده شده است که محدودیت‌هایی نسبت به ورود و خروج محصولات قائل شوند. این محدودیت‌ها نباید موجب منع واردات موازی گردد. زیرا منع واردات موازی لزوماً به معنای حمایت از حقوق مالکیت فکری نیست. علی‌الاصول کالا یا محصولات موضوع واردات موازی با رضایت مالک یا دارنده حق مالکیت در بازار عرضه می‌شود و با عرضه و فروش آن مالکیت مالک منتفی می‌شود. بایستی در نظر گرفت که واردات موازی با این که سبب ایجاد گزینه‌های انتخابی بیشتر برای مصرف کننده و افزایش رقابت میان تولیدکنندگان می‌شود اما ناگفته نماند که جنبه منفی نیز دارد. واردات موازی سبب غیر واقعی شدن قیمت‌ها شده و ارزش نام تجاری برند کاهش می‌یابد. از مشکلات سازمان تجارت جهانی هم در این راستا به می‌توان به این مورد اشاره کرد که سازمان تعریف واضح و شفاف از موضوعات مربوطه ارائه نداده تا کشورها بتوانند با توجه به این تعریف عملکرد مناسبی داشته باشند. با گذشت چندین دهه، ایران فعلاً به عنوان عضو ناظر سازمان تجارت جهانی پذیرفته شده اما اقدامات قابل توجهی که که نظر سازمان را به خود جلب کرده باشد انجام نداده. البته این را هم باید یادآور شد که تنش‌های سیاسی و مخالفت‌های سایر کشورها هم در این مسئله بی‌تأثیر نیستند. در شرایط استثنائی به کشورهای عضو اختیار داده شده است که محدودیت‌هایی نسبت به ورود و خروج محصولات قائل شوند. یکی از این موارد استثنائی ضرورت حمایت از حق اختراع حق بر علاوم تجاری و حق نسخه‌برداری است که براساس بند دال ماده ۲۰ موافقتنامه گات، «کشورهای عضو مجاز به اتخاذ تدابیری برای محدود نمودن تجارت آزاد از جمله واردات شده‌اند». از آن گذشته اگر هدف مالک تأمین برتری رقابتی خود بر خریداران و استفاده‌کنندگان محصول و یا تکنولوژی‌اش باشد، این را می‌توان با اعمال محدودیت‌های جغرافیایی در قراردادهایی چون قراردادهای توزیع، لیسانس و فرانشیز اعمال نمود. بدون تردید وجود چنین امکانات قراردادی است که موجب شده برخی از هواداران تجارت موازی مقررات محدودکننده واردات موازی را تبعیض در قیمت و مغایر با اصل

Article XI*

General Elimination of Quantitative Restrictions

"1. No prohibitions or restrictions other than duties, taxes or other charges, whether made effective through quotas, import or export licences or other measures, shall be instituted or maintained by any contracting party on the importation of any product of the territory of any other contracting party or on the exportation or sale for export of any product destined for the territory of any other contracting party."

عدم تبعیض سازمان تجارت جهانی بدانند. ماده اساسی مورد استناد آن‌ها ماده ۳ موافقتنامه گات است که تبعیض به نفع کالاهای محلی کشور واردکننده را منع می‌کند. در این خصوص استدلال قابل توجهی مطرح می‌کنند. به نظر آن‌ها چنانچه از ورود کالاهای وارداتی به بازار محلی بر اساس مالکیت فکری کشور واردکننده جلوگیری شود این ممنوعیت در اساس به معنای اولویت قائل شدن برای محصولات داخلی کشور وارد کننده خواهد بود. بنابراین، اگر مقرراتی که واردات موازی را منع می‌کنند مغایر با اصل رفتار ملی بدانیم در این صورت آن استثنا یا معافیتی که در بند دال ماده ۲۰ برای محدود کردن واردات پیش‌بینی شده است، نمی‌توان توجیه نمود. زیرا چنین تبعیضی حتماً و لزوماً نمی‌تواند برای حمایت از منافع دارندگان حقوق مالکیت فکری ضروری شمرده شود.

بدیهی است وضع ماده ۶ تریپس که مقرر می‌دارد: «هیچ چیز در این موافقتنامه نباید برای پرداختن به موضوع زوال حقوق مالکیت فکری به کار رود»، با مختار نمودن کشورهای عضو در اتخاذ یکی از اصول زوال ملی، منطقه‌ای یا بین‌المللی امکان منع یا محدود کردن و یا تجویز واردات موازی را برای آن‌ها به وجود آورده است. مع الوصف هنوز صاحب نظرانی هستند که منع واردات موازی را مغایر با مقررات سازمان جهانی می‌دانند. ماده ۲۸ در فراز الف بند ۱ خود به مالک اختراع حق انحصاری منع ورود کالاها توسط اشخاص ثالثی که رضایت او را جلب نکرده‌اند، می‌دهد. در پاورقی ماده ۲۸ اعمال این حق انحصاری تابع یا منوط به رعایت ماده ۶ تریپس دانسته است. این می‌تواند به این معنی تعبیر شود که مالک نمی‌تواند مانع واردات کالاهایی شود که قبلاً آن‌ها را در بازار دیگر عرضه کرده است. تفسیر تقریباً مشابهی را می‌توان در خصوص ماده ۱۶ به دست آورد. بر اساس این ماده اشخاص ثالثی که رضایت مالک علامت تجاری را نداشته باشند نمی‌توانند علائم یکسان و مشابهی را که استفاده‌شان موجب گمراهی می‌شود در جریان تجارت استفاده کنند. همچنین طبق این ماده در صورت استفاده علامت یکسان برای عین کالا یا خدمات احتمال گمراهی از پیش مفروض است. هواداران تجارت موازی با استفاده از مفهوم مخالف این ماده منع واردات موازی را مغایر با این ماده می‌دانند. به نظر آن‌ها مفهوم مخالف این ماده این است که اگر استفاده از علامت بر کالای مشابه یا یکسان با رضایت قبلی مالک باشد مالک دیگر نخواهد توانست از ورود کالاهایی که قبلاً معامله شده جلوگیری کند؛ زیرا اولاً رضایت قبلی مالک که به اشکال قراردادی مانند توزیع لیسانس و یا فرانشیز صورت

می‌گیرد، حق مالک نسبت به آن کالای حامل علامت را منتفی می‌کند. ثانیاً پیش فرض گمراهی را در مواردی که رضایت مالک اخذ شده باشد نمی‌توان پذیرفت. علاوه بر موارد بالا ماده‌های دیگری هم در مقررات تریپس وجود دارد که می‌توان با استناد به آن‌ها منع یا محدودیت بر واردات موازی را محکوم نمود. بر همین اساس همان طور که دیدیم کشورها بر حسب این که توسعه یافته یا در حال توسعه باشند به ترتیب واردات موازی را در سطح ملی منطقه‌ای یا بین‌المللی تجویز کرده‌اند.^۱

۷.۲. حقوق ایران

ایران با توجه به این که سطح توسعه صنعتی و اقتصادی و مزیت نسبی که در برخی از صنایع کاربر دارد می‌تواند با وضع قوانین و مقررات مقتضی ضمن بهره‌برداری از نیروی کار ارزان سرمایه و تکنولوژی مورد نیاز برای توسعه را جذب نماید. یکی از این برنامه‌ها وضع قانونی است که براساس آن بتوان موانعی را فراروی جریان آزاد کالا و خدمات قرار می‌گیرند، کاهش داد. از این مصادیق تأمین آزادی واردات موازی است که اتخاذ اصل زوال بین‌المللی می‌تواند بدان جامه عمل بپوشاند. اما با کمال تأسف با اتخاذ اصل زوال ملی راه را برای انحصار بازار ایران و منع ورود و صدور کالاها باز نموده است.

از این رو واردات وسایل نقلیه موتوری در ایران اغلب به وسیله کانال‌های غیر قانونی که جدا از سیستم توزیع اصلی هستند، انجام می‌شدند. در طی سال مالی ۲۰۱۷ که در ماه مارس به پایان رسید، ۵۰ درصد خودروهای وارد شده به ایران توسط کانال‌های غیر از سیستم توزیع کننده رسمی وارد شده‌اند. تا قبل از ژانویه سال ۲۰۱۷ واردات خاکستری خودرو در ایران آزاد بود. به طوری که در مجموع وسایل نقلیه وارداتی در بازارهای محلی ۵/۷ درصد سهم به خود اختصاص داده بودند. تقریباً ۹ سال پیش مجلس شورای اسلامی قانونی را تصویب کرد^۲ که به موجب آن تمام واردکنندگان خودرو می‌بایست خدمات پس از فروش ارائه می‌دادند. در سال ۲۰۱۳ این قوانین مجدداً توسط نمایندگان ملت مورد بررسی قرار گرفتند و واردکنندگان خودرو

۱. عامری، فیصل، ۱۳۹۰، «واردات موازی و مقررات سازمان جهانی تجارت»، فصلنامه پژوهش حقوق، شماره ۳۷، سال ۱۴، تابستان ۱۳۹۱، صص ۱۰۰ - ۹۴.

۲. قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو ۸۶/۴/۳ به شماره ۵۲۶/۴۹۵۲۵

محدود شدند. تنها اشخاصی می‌توانستند اقدام به واردات خودرو کنند که از سوی اتاق بازرگانی وزارت صنعت مجوز تجاری دریافت کرده باشند. با این اوصاف واردکنندگان خاکستری مجاز بودند تا خودروهایی را که قبلاً توسط نمایندگان رسمی خریداری کرده بودند را به فروش برسانند و مردم می‌توانند قطعات قانونی را خریداری کرده و نیازی به وارد کردن آن نداشته باشند. علاوه بر آن مجبور بودند ۳ درصد ارزی را که از بابت واردات خودرو گرفته بودند به نماینده رسمی پرداخت کنند. پس از پرداخت هزینه نماینده رسمی موظف به ارائه خدمات پس از فروش به صاحبان وسایل نقلیه بودند. حضور واردکنندگان موازی خودرو رقابت را تقویت می‌کند ولی ممنوعیت واردات موازی سبب ایجاد انحصاری شده که برای مشتریان و نه برای سرمایه‌گذاران علاقه‌مند به بازار خودرو مناسب نیست. از لحاظ قانونی طبق ماده ۵۲ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی مصوب ۸۷، هرگونه کمک و اعطاء امتیاز دولتی به صورت تبعیض‌آمیز به یک یا چند بنگاه یا شرکت که موجب تسلط در بازار یا اختلال در رقابت شود ممنوع می‌باشد. اگر سیاستی از سوی دولت منجر به ایجاد انحصار یا تبعیض برای یک یا چند بنگاه شود غیرقانونی و ممنوع است. این یعنی حذف بازارهای خاکستری و واردات موازی از بازار خودرو به معنای محدود و انحصاری کردن بازار واردات خودرو که به نفع چند شرکت محدود خواهد بود. در این زمینه حتی شورای رقابت هم ورود کرده چرا که با این موضوع مخالف است. دستورالعمل فروش خدمات پس از فروش از سوی نمایندگان رسمی به نمایندگان غیررسمی مدتی اجرایی شد و در پی آن یک بازار رقابتی خوب به وجود آمده بود. حتی بعد از اجرایی شدن برنامه جامع اقدام مشترک دولت با اعضای ۱+۵ همچنان گرفتن مجوز نمایندگی به دلیل وجود بسیاری از موانع چندان عمل راحتی نیست و هنوز هم برای بسیاری از برندها نمایندگی رسمی موجود نیست. لذا ادامه اجرایی شدن همان دستورالعمل راهکار بسیار بهتری نسبت به حذف بازار خاکستری بود.^۱ بازار خاکستری نباید حذف شود چرا که اگر دستورالعمل مشکلی دارد باید مشکلات آن برطرف شود. در غیر این صورت حذف بازار خاکستری موجب انحصار بازار خودروهای وارداتی شده و هرجا که انحصار^۲ صورت گیرد باعث می‌شود تا شورای رقابت^۳ ورود کند.

1. <http://www.khodrotak.com>, visited at: 24 January 2019

۲. عامری، فیصل، ۱۳۸۸، «حقوق رقابت و توسعه»، ویژه‌نامه هفته پژوهش، سال ۱۲، ش ۳۰، ص ۱۲۷

3. <https://www.nicc.gov.ir/2016-10-31-15-11-26.html>

نتیجه‌گیری

همان‌طور که بیان شد واردات موازی اغلب به دلیل اختلاف قیمت میان کالاها در کشور اولیه و ثانویه به وجود می‌آید. اولین موردی که در واردات موازی بیان می‌شود حقوق مالکیت فکری است که مالکیت معنوی و فکری کالا و اشیا را تماماً متعلق به مالک اصلی می‌نماید. این مالکیت نه تنها شامل مالکیت اشیا صنعتی است بلکه مخلوقات تجاری، فکری، ادبی و هنری را نیز شامل می‌شود. کشورها خود رویه منتخب خود را در اعمال حقوق مالکیت فکری و اجرای اصل زوال ملی را دارند که هرکدام نیز به نوبه خود بیان شدند. واردات موازی در پاره‌ای از موارد موافقان خود را دارند که نظر به مفید بودن این گونه واردات دارند آن را کمکی برای واردات کشور می‌دانند. در مقابل آن‌ها عده‌ای هم بر این نظر دارند که واردات موازی نه تنها از لحاظ اقتصادی زیان‌رسان اقتصاد کشورهاست بلکه از لحاظ حقوق تجارت بین‌الملل نیز آثار زیان‌باری برای تجارت کشورها و حقوق مالکیتی افراد خواهد داشت. برای معایب این واردات استراتژی‌هایی تدوین شده که دکتترین حقوقی آن‌ها را راه حلی برای مقابله با جنبه‌های منفی واردات موازی می‌دانند. در مبحث آخر هم واردات موازی خوددرو در کشورها و اقدامات سازمان تجارت جهانی را در این مورد مورد بررسی قرار دادیم و نمونه‌هایی از آن‌ها را در کشورها هم بررسی کردیم. سازمان تجارت جهانی در این راستا موافقتنامه‌هایی را نیز به تصویب کشورها رسانده است که در مورد واردات موازی کارایی‌هایی دارند؛ از جمله موافقتنامه پاریس، تریپس و مادرید. گفته شد، که واردات موازی خوددرو اغلب توسط کانال‌های توزیع غیر از نمایندگی‌های رسمی و معتبر شرکت‌های خودروسازی انجام می‌شود. به دور از نظارت مستقیم شرکت‌های اصلی افرادی محصولات این کشورها را در کشورهای ثالثی که در آن محصولات با اختلاف قیمتی بیشتر از قیمت واقعی خوددرو به دست مصرف‌کنندگان می‌رسانند. نمونه این مسئله در ایران قابل مشاهده می‌باشد. تقریباً تمام اتومبیل‌های شرکت‌های خودروسازی معتبر دنیا از طریق اشخاص غیر از نمایندگان رسمی به دست مصرف‌کنندگان ایرانی می‌رسد ولی تنها این مورد نیست. در ایران نه تنها نماینده رسمی از جانب شرکت‌های خودرویی نیست بلکه قیمت‌ها هم قیمت‌هایی بسیار غیر واقعی و ناعادلانه هستند که بایستی در این راستا اقداماتی انجام شود تا اصلاحات مناسبی سبب عادلانه شدن قیمت‌ها شود. چرا که این امر نه تنها می‌تواند کمکی برای اقتصاد کشور باشد بلکه می‌تواند جایگاه تجاری بین‌المللی ایران را در جهان تا حد بسیاری بهبود بخشد. امید است تا تدابیر مناسبی در این راستا انجام گیرد تا شرایط رو به بهبودی گذارد.

منابع:

الف) منابع فارسی

۱. بزرگی، وحید، ۱۳۸۲، «حقوق مالکیت فکری در سازمان تجارت جهانی»، فصلنامه بررسی‌های بازرگانی، ش ۱، صص ۴۱-۳۱.
۲. سازمان ثبت اسناد و املاک کشور، ۱۳۷۵، همایش بررسی حقوق مالکیت صنعتی در جمهوری اسلامی ایران و جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت معنوی در تجارت بین‌الملل، تهران.
۳. شبیری زنجانی، سید حسن؛ دهقانی، سید احمد، ۱۳۹۴، «مطالعه تطبیقی شرط منحصر به فرد بودن در طرح‌های صنعتی و مقایسه آن با شرط اصالت»، فصلنامه پژوهش‌های حقوق تطبیقی، دوره ۱۹، ش ۲، صص ۹۶-۷۵.
۴. قائمی، محمدحسن، ۱۳۸۶، «حقوق مالکیت صنعتی»، ماهنامه دادرسی، ش ۶۱.
۵. محمدی منفرد، امیر؛ افتخار جهرمی، گودرز، ۱۳۹۷، «حمایت حقوقی از نقض مالکیت صنعتی در تقابل با بازارهای خاکستری»، فصلنامه تحقیقات حقوق خصوصی و کیفی، ش ۳۵، صص ۳۲-۱۱.
۶. محمودی، اصغر، ۱۳۹۱، «ماهیت حقوق مالکیت فکری و جایگاه آن‌ها در حقوق اموال»، فصلنامه دانش حقوق مدنی، دوره ۱، ش ۲، صص ۱۰۷-۹۴.
۷. عامری، فیصل، ۱۳۸۸، «حقوق رقابت و توسعه»، ویژه‌نامه هفته پژوهش، سال ۱۲، ش ۳۰، صص ۱۵۲-۱۱۷.
۸. عامری، فیصل، ۱۳۹۰، «واردات موازی و مقررات سازمان جهانی تجارت»، فصلنامه پژوهش حقوق، شماره ۳۷، سال ۱۴، تابستان ۱۳۹۱، صص ۶۹-۱۰۴.
۹. موافقت‌نامه تجارت آزاد آمریکای شمالی (نفتا)
۱۰. سلیمانی، غلامرضا، ۱۳۸۹، «بازار خاکستری (بازار موازی)»، فصلنامه بررسی‌های بازرگانی، شماره ۴۴، آذر و دی ۱۳۸۹، صص ۶۶-۵۶.
۱۱. قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان خودرو $۸۶/3/4$ به شماره ۵۲۶/۴۹۵۲۵.

۱۲. موافقت‌نامه مادرید راجع به ثبت بین‌المللی علائم مصوب ۱۴ آوریل ۱۸۹۱ و پروتکل مربوط ۲۷ ژوئن ۱۹۸۹.

۱۳. موافقت‌نامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری (تریپس)

ب) منابع لاتین

14. Bozorgi, Vahid, 2003, "**Intellectual Property Rights in the World Trade Organization**", Quarterly Journal of Business Studies, Vol. 1, pp. 41-31.
15. Soleimani, Gholamreza, 2010, "**Gray Market (Parallel Market)**", Quarterly Journal of Business Studies, No. 44, December and December 2010, pp. 66-56.
16. Law on the Protection of the Consumers' Rights. 8/6/95, No. 49525/526.
17. Madrid Agreement on the International Registration of Marks adopted on 14 April 1981 and the Protocol of 27 June 1989.
18. The Economic Consequences of the Choice of a Regime of Exhaustion in the Area of Trademarks. Final Report of DGXV of the European Commission, London, Prepared by NERA S. J. Bernwin & Co. and IFF Research, Feb, 1999.
19. M. Forsyth & W. A. Rothnie, "**Parallel Imports**", in S. D. Anderman (ed.), The Interface between Intellectual Property Rights and Competition Policy, Cambridge University Press, 2007, pp. 429-465.
20. Myers, M.B., Griffith, D.A., "**Strategies for Combating Gray Market Activity**", Business, 2005.
21. Parallel Imports in a Global Market. Should a Generalized International Exhaustion be the Next Step? City Research Online - City, University of London Institutional Repository. European Intellectual Property Review, 33(3), pp. 153-161
22. Parallel Imports and International Trade by Christopher Heath, Max Planck Institute for Foreign and International Patent, Copyright and Competition Law, Munich
23. THE GENERAL AGREEMENT ON TRIFFS AND TRADE - GATT (THE TEXT) GENEVA, JULY 1986
24. State Property and Documents Registration Organization, 1996, Conference on the Study of Industrial Property Rights in the Islamic Republic of Iran and Commercial Aspects of Intellectual Property Rights in International Trade, Tehran.
25. Paris Convention for the Protection of Industrial Property 1883
26. The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) 1989-1990

27. Shubiri Zanjani, Seyed Hassan; Dehghani, Seyed Ahmad, 2015, "**Comparative study of the condition of being unique in industrial projects and comparing it with the condition of originality**", Quarterly Journal of Comparative Law Research, Volume 19, Issue 2, pp. 96-75.
28. Ghaemi, Mohammad Hassan, 2007, "**Industrial Property Rights**", Judicial Monthly, Vol. 61.
29. Mohammadi Monfared, Amir; Iftikhar Jahromi, Goodarz, 2018, "**Legal Protection against Violation of Industrial Property in Confrontation with Gray Markets**", Quarterly Journal of Private and Criminal Law Research, Vol. 35, pp. 32-11.
30. Mahmoudi, Asghar, 2012, "**The nature of intellectual property rights and their place in property rights**", Quarterly Journal of Civil Rights Knowledge, Volume 1, Issue 2, pp. 107-94.
31. Ameri, Faisal, 2009, "**Competition and Development Rights**", Special issue of Research Week, Vol. 12, No. 30, pp. 152-117.
32. Ameri, Faisal, 2011, "**Parallel Import and Regulations of the World Trade Organization**", Quarterly Journal of Legal Research, No. 37, Year 14, Summer 2012, pp. 69-104.
33. North American Free Trade Agreement (NAFTA)

Sites

34. http://pajoohe.ir -NAFTA__a-42369.aspx, at: 1397/12/20
35. <https://financialtribune.com/articles/auto/67238/gray-imports-and-iran-automarket> at: 2019/01/28
36. http://www.chinadaily.com.cn/business/motoring/201709/25/content_32454382.htm
37. <http://www.khodrotak.com/>, visited at: 24 January 2019
38. <http://iripo.ssaa.ir/Default.aspx?tabid=3255>, at: 1397/12/20
39. <https://www.nicc.gov.ir/2016-10-31-15-11-26.html>

projects and comparing it with the condition of originality", Quarterly Journal of Comparative Law Research, Volume 19, Issue 2, pp. 96-75.

15. Ghaemi, Mohammad Hassan, 2007, "**Industrial Property Rights**", Judicial Monthly, Vol. 61.
16. Mohammadi Monfared, Amir; Iftikhar Jahromi, Goodarz, 2018, "**Legal Protection against Violation of Industrial Property in Confrontation with Gray Markets**", Quarterly Journal of Private and Criminal Law Research, Vol. 35, pp. 32-11.
17. Mahmoudi, Asghar, 2012, "**The nature of intellectual property rights and their place in property rights**", Quarterly Journal of Civil Rights Knowledge, Volume 1, Issue 2, pp. 107-94.
18. Ameri, Faisal, 2009, "**Competition and Development Rights**", Special issue of Research Week, Vol. 12, No. 30, pp. 152-117.
19. Ameri, Faisal, 2011, "**Parallel Import and Regulations of the World Trade Organization**", Quarterly Journal of Legal Research, No. 37, Year 14, Summer 2012, pp. 69-104.
20. North American Free Trade Agreement (NAFTA)

Sites

21. http://pajoohi.ir -NAFTA__a-42369.aspx, at: 1397/12/20
22. <https://financialtribune.com/articles/auto/67238/gray-imports-and-iran-auto-marketat>: 2019/01/28
23. http://www.chinadaily.com.cn/business/motoring/2017-09/25/content_32454382.htm
24. <http://www.khodrotak.com/>, visited at: 24 January 2019
25. <http://iripo.ssaa.ir/Default.aspx?tabid=3255>, at: 1397/12/20
26. <https://www.nicc.gov.ir/2016-10-31-15-11-26.html>

Reference

1. Bozorgi, Vahid, 2003, "**Intellectual Property Rights in the World Trade Organization**", Quarterly Journal of Business Studies, Vol. 1, pp. 41-31.
2. Soleimani, Gholamreza, 2010, "**Gray Market (Parallel Market)**", Quarterly Journal of Business Studies, No. 44, December and December 2010, pp. 66-56.
3. Law on the Protection of the Consumers' Rights. 8/6/95, No. 49525/526.
4. Madrid Agreement on the International Registration of Marks adopted on 14 April 1981 and the Protocol of 27 June 1989.
5. The Economic Consequences of the Choice of a Regime of Exhaustion in the Area of Trademarks. Final Report of DGXV of the European Commission, London, Prepared by NERA S. J. Bernwin & Co. and IFF Research, Feb, 1999.
6. M. Forsyth & W. A. Rothnie, "**Parallel Imports**", in S. D. Anderman (ed.), The Interface between Intellectual Property Rights and Competition Policy, Cambridge University Press, 2007, pp. 429-465.
7. Myers, M.B., Griffith, D.A., "**Strategies for Combating Greay Market Activity**", Business, 2005.
8. Parallel Imports in a Global Market. Should a Generalized International Exhaustion be the Next Step? City Research Online - City, University of London Institutional Repository. European Intellectual Property Review, 33(3), pp. 153-161
9. Parallel Imports and International Trade by Christopher Heath, Max Planck Institute for Foreign and International Patent, Copyright and Competition Law, Munich
10. THE GENERAL AGREEMENT ON TRIFFS AND TRADE - GATT (THE TEXT) GENEVA, JULY 1986
11. State Property and Documents Registration Organization, 1996, Conference on the Study of Industrial Property Rights in the Islamic Republic of Iran and Commercial Aspects of Intellectual Property Rights in International Trade, Tehran.
12. Paris Convention for the Protection of Industrial Property 1883
13. The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) 1989-1990
14. Shubiri Zanjani, Seyed Hassan; Dehghani, Seyed Ahmad, 2015, "**Comparative study of the condition of being unique in industrial**

Iran law approach and world trade organization on parallel vehicle imports

Reza ZAKERI (Law faculty of Marand)

Elnaz KATANCHI (Student of Ph.D major of International law Marageh Branch, Islamic Azad University. "University lecture" (Corresponding Author))

Abstract

In today's global society, countries have developed special strategies for combating or controlling parallel imports in the world through their consensus and interaction, as well as under the auspices of a reference organization known as the World Trade Organization. Therefore, parallel imports today are one of the issues that has become an epidemic epidemic in international trade law, and especially in the agreements of the World Trade Organization, and it is somehow relevant in all countries. In addition to parallel imports, it is also defined as the gray market, where parallel goods of this type of trade are sold. The main reason for such markets is the difference in the price of goods between the primary and secondary countries, which is caused by the lack of an official representative from the owner. The approach of the World Trade Organization and the use of the principle of national decline to monopolize the car market in Iran and the ban on import and export of parallel imports of cars in Iranian law are among the topics that are tried in this article with a descriptive-analytical approach.

Key words:

intellectual property, parallel imports, iranian law, world trade organization.